

Drodzy wychowawcy

Przeciwdziałanie przemocy jest wyzwaniem dla każdego, kto z racji wykonywanej profesji, pełnionej funkcji czy osobistego bądź zawodowego zaangażowania podejmuje trud przeciwstawiania się ogromowi krzywd, jakich doświadczają ofiary przemocy.

Podejmowanie działań w takich sytuacjach wymaga wiedzy i profesjonalnych umiejętności, tak aby skutecznie powstrzymać sprawców przemocy i nie przyczyniać się do pogarszania sytuacji ofiar.

Błędy popełniane przez dorosłych w tym zakresie najczęściej wynikają z braku wiedzy czy umiejętności i w konsekwencji zamiast przerwać przemoc dochodzi do jej eskalacji, zamiast chronić ofiarę – etykietuje się ją.

Publikacja, którą Wam przekazujemy jest zbiorem najważniejszych treści, jakie zostały przekazane podczas V Konferencji Naukowej pt.:

„Procedury postępowania w szkole w sytuacji przemocy”, która odbyła się dnia 26 marca 2009 roku w Zamościu.

Zorganizowana została przez Poradnię Psychologiczno – Pedagogiczną Nr 1 w Zamościu we współpracy z Wydziałem Edukacji i Sportu Urzędu Miasta Zamościa. Konferencja była odpowiedzią na zgłaszaną przez nauczycieli potrzebę doskonalenia umiejętności radzenia sobie ze wzrastającą skalą przemocy w szkole i rodzinie. Należy podkreślić, że tematyka Konferencji znalazła uznanie wśród władz samorządowych i oświatowych. Świadczy o tym obecność Pani Iwonny Stopczyńskiej – prezydenta miasta Zamościa, Pana Kazimierza Chrzanowskiego – dyrektora Wydziału Edukacji i Sportu Urzędu Miasta Zamościa, Pani Anny Tusińskiej – starszego wizytatora Kuratorium Oświaty w Lublinie, przedstawicieli Sądu Rejonowego. W słowie wstępnym Pani Prezydent podkreśliła wagę problemu agresji i przemocy w szkołach, przekazała istotną dla nauczycieli informację, że władze Zamościa chcą mierzyć się z tym problemem, wyrażają gotowość wspierania

nauczycieli i wychowawców w radzeniu sobie z przemocą. Pani Prezydent uczuliła obecnych na to, aby nie ukrywały problemów, tylko poszukiwały wsparcia.

Hasłem naczelnym Konferencji były słowa **Charles'a Handy**:

**„Jeśli brakuje mądrych rodziców
i nauczycieli, dzieci wychowują
się same – najlepiej, jak potrafią”**

Celem konferencji było:

- ➔ Realizacja Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy;
- ➔ Pomoc nauczycielom / wychowawcom w radzeniu sobie z przemocą w szkole / placówce;
- ➔ Poznanie specyfiki zjawiska agresji i przemocy;
- ➔ Ujednolicenie i skoordynowanie oddziaływań szkół i placówek w sytuacji wystąpienia przemocy;
- ➔ Ochrona ofiar przemocy;
- ➔ Profilaktyka przemocy.

Podczas Konferencji poruszane były następujące tematy:

- „Zaniedbanie jako forma przemocy wobec dzieci w perspektywie teorii przywiązania – kierunki doświadczeń i oddziaływań korektywnych”;
- „Jak nauczyciel może pomóc uczniowi w sytuacji przemocy”;
- „Procedury postępowania w sytuacji przemocy w szkole”;
- „Profilaktyka przemocy – przykład dobrej praktyki”

Mamy nadzieję, że treści zawarte w poradniku posłużą Państwu jako cenne wskazówki do podejmowania trafnych działań o charakterze profilaktyki i interwencji, wobec agresji i przemocy dokonywanej w domu i szkole.

Zaniedbanie jako forma przemocy wobec dzieci w perspektywie teorii przywiązania

Liliana Krzywicka – psycholog, socjolog, kierownik Ośrodka Interwencji Kryzysowej MOPS w Katowicach, certyfikowany specjalista ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, członek Ogólnopolskiej Rady Ekspertów ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Warszawie, członek Stowarzyszenia „Niebieska Linia”. Specjalizuje się w problematyce przemocy, traumy, kryzysu i stresu pourazowego oraz problematyce zaburzeń więzi. Terapeuta w nurcie terapii krótkoterminowej skoncentrowanej na rozwiązaniach.

Przemoc a przywiązanie - inspiracje

- Dynamika relacji przywiązania jest analogiczna do dynamiki cykli przemocy w bliskich związkach
- Przemoc – „technika wzmacniania przywiązania” ?
- Rozkład wzorców przywiązania wśród ofiar przemocy
- Rozkład wzorców przywiązania wśród sprawców przemocy- wyjaśnia źródła przemocy

Paradygmat przywiązania

- Źródła teorii przywiązania lata 30-te ub. stulecia
- John Bowlby – twórca koncepcji przywiązania – badania nad skutkami braku więzi z matką, deprivacją uczuć macierzyńskich
- *Maternal Care and Mental Health (1951)*

J. Bowlby – koncepcja przywiązania

Dziecko pozbawione bliskiej, emocjonalnej więzi z matką , późniejszych latach życia może przejawiać zaburzenia funkcjonowania w sferze:

- emocjonalnej,
- poznawczej,
- społecznej.

Paradygmat przywiązania

- Koncepcje psychoanalityczne i etologiczne (modele zachowania zwierząt odnoszą się również do wczesnego dzieciństwa u człowieka)
- Dziecko przywiązuje się do matki w drodze działania mechanizmów analogicznych, które zaobserwowano u zwierząt, a brak opieki wywołuje u zwierząt analogiczne zaburzenia jakie opisano u człowieka

Czym jest przywiązanie?

- (1958) XXI Międzynarodowy Kongres Psychoanalizy
- 1. Specyficzna, wybiórcza więź uczuciowa jednego osobnika z drugim oparta na dwustronnej aktywności,

2. Samoregulujący się układ posiadający specyficzną strukturę neurofizjologiczną,
3. System reakcji wrodzonych, który:
  - ma znaczenie pierwotne i podstawowe dla rozwoju,
  - zapewnia ustalanie więzi,
  - posiada szczególną organizację przebiegu i dynamiki interakcji,
  - odgrywa podstawową rolę w utrzymywaniu równowagi emocjonalnej
4. Układem aktywowanym w odpowiedzi na bodźce zewnętrzne (potrzeby, zagrożenie)
5. Uaktywnienie owego układu wyłącza inne systemy np. eksploracji (oznacza to pierwotny charakter przywiązania tj. bliskość bezpieczeństwa – priorytet - później inna aktywność).

Funkcje przywiązania.

Ustanawianie więzi to dynamiczny proces pełniący funkcję:

- biologiczną,
- emocjonalną,
- poznawczą,
- społeczną,
- duchową.

Rola przywiązania w rozwoju człowieka.

Wzorce przywiązania:

- Wewnętrzne (umysłowe) modele operacyjne:
  - Model obiektu (figury) przywiązania;
  - Model relacji z tymże obiektem;
  - Model samego siebie (self) w tych relacjach.

Znaczenie przywiązania w rozwoju człowieka:

- Organizują zachowania przywiązaniowe (jak się wiązać z innymi, jak przeżywać bliskość).
- Kształtuje oczekiwania co do kontaktów z innymi (czego możemy się po innych spodziewać).
- Dostarcza reguł - co do zachowania i uczuć względem ważnych i bliskich osób.

Znaczenie przywiązania:

- Jaki jest świat, jacy są ludzie, czy można na nich polegać?
- Czy bliskość daje ukojenie, przyjemność itp.?
- Jak się zachowywać, gdy jestem blisko z innymi ?
- Kim jestem, ile znaczę, czy komunikowanie potrzeb jest użyteczne ?

Jakość przywiązania

- wszystkie dzieci wykształcają związek zwany przywiązaniem,
- dochodzą do tego różną drogą,
- różna może być jakość więzi – przywiązania.

Nie wszystkie dzieci miały szczęście zbudować to co jest warunkiem zdrowia i życiowego komfortu – bazowe bezpieczeństwo.

Różna jakość opieki - różne modele przywiązania:

Wzorce przywiązania: (wg. Ainsworth, Main, Solomon)

- bezpieczny (66%),
- pozabezpieczne wzorce przywiązania:
  - ambiwalentno - lękowy (19%),
  - unikajaco - lękowy (15%),
  - zdezorganizowany (?).

Wzorzec bezpieczny:

Opiekun: przewidywalny, wrażliwy, responsywny, opiekuńczy.

Dziecko: doświadcza bezpieczeństwa, uczy się, że komunikowanie uczuć, potrzeb jest skuteczne i użyteczne, uzyskuje zdolność do samouspakajania.

Efekt: „*świat jest dobry, inni są pomocni, ja jestem wartościowy, trudności można pokonać*”.

- Równowaga emocjonalna, zdolność do samouspakajania, radzenia sobie ze stresem, komunikowania świata wewnętrznego.
- Otwartość i spontaniczność.
- Kompetencje społeczne.

Wzorzec ambiwalentno - lękowy:

Opiekun: nieprzewidywalny, w pewnych sytuacjach dostępny i pomocny a w innych nie, stosujący separację i groźbę porzucenia jako formę kontroli (np. kary).

Dziecko: doświadcza niepewności, co do dostępności opiekuna, lęku separacyjnego, zabiega o bliskość, ale się jej obawia.

Efekt: inni są nieprzewidywalni, trzeba być czujnym, trzeba o nich zabiegać ale być ostrożnym, tyle jestem wart ile uda mi się pozyskać uwagę innych

- Kontrola i przymus
- Hiperaktywność (nadpobudliwość), trudność w osiągnięciu samouspokojenia
- Bliskość nie jest bezpieczna

Wzorzec unikająco-lękowy

Opiekun: niewrażliwy na potrzeby dziecka, odtrącający, nieobecny, wycofany, mający problemy itp...

Dziecko: nie ma zaufania, nie spodziewa się odpowiedzi na swoje „wołanie”, tłumi uczucia, fałszywie pokazuje uczucia pozytywne,

Efekt: świat nie jest dobry i bezpieczny, w życiu można liczyć tylko na siebie, nie jestem wystarczająco dobry i ważny aby się mną zajmowano.

- Wykształca strategię samowystarczalności.
- Tendencje do impulsywności, uzależnień.

Z perspektywy rozwojowej.

Zadania rozwojowe dziecka a doświadczanie przemocy / zaniedbań:

1. Wykształcić pierwotne przywiązanie do opiekunów (1-3 rok życia) Okres sensorywny 8 miesiąc życia).
Jak to zrobić, gdy oni są nieprzewidywalni, niebezpieczni lub go zaniedbują?
2. Wykształcić podstawowe poczucie zaufania i bezpieczeństwa.
Jak to zrobić będąc we władzy ludzi, którzy są źródłem zagrożenia?
Skutek: nadczujność, zachowania unikowe, „rozbrajanie” sprawy itp. ciągły lęk przed stratą.
3. Rozwinąć poczucie własnego „ja” w relacjach z innymi.
Jak to zrobić, gdy inni są bezradni, obojętni lub okrutni?
Skutek: rozszczepienie „ja”,
„ja” pogardzane (ten zły),
„ja” uświęcone – grzeczny, perfekcjonista, opiekun rodziców
zamieszanie wokół tożsamości, sztywne „ja”.
4. Nauczyć się regulowania funkcji cielesnych.
Jak to zrobić, gdy ciało pozostaje w dyspozycji innych?
Skutek: odcięcie się od własnego ciała, zaburzenia psychosomatyczne, samookaleczenia.
5. Zdobyć umiejętność samouspakajania (samoregulacji).
Jak to osiągnąć w sytuacji, braku wsparcia i ukojenia?
Skutek: hiperaktywacja, dezaktywacja, zachowania kompulsywne, środki psychoaktywne.
6. Podejmowanie inicjatywy / dysponowanie własną mocą.
Jak to zrobić, gdy trzeba podporządkować się prześladowcy?
Skutek: upośledzenie poczucia własnej mocy, brak wiary we własne kompetencje, poczucie winy.
7. Rozwinąć zdolność do intymnych związków.
Jak to zrobić, gdy te, które są w rodzinie są chore?
Skutek: intymność nie jest bezpieczna, brak zdrowego poczucia zależności / niezależności, kontrola w związkach.

Zaniedbanie źródłem poza - bezpiecznego przywiązania.

Poza bezpieczne przywiązanie:

- nie pozwala zbudować realnego poczucia własnej wartości,
- przyczynia się do braku zaufania do ludzi braku nadziei na dobre satysfakcjonujące życie,
- utrudnia wiązanie się z innymi w sposób bliski i bezpieczny.

POSTĘPOWANIE W SYTUACJI PRZEMOCY W SZKOLE

Maria Dyrda – pedagog, psychoprofilaktyk, nauczyciel dyplomowany Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej Nr 1 w Zamościu.

Typowe sytuacje przemocy szkolnej:

- a) starszy, silniejszy uczeń dręczy słabszego, młodszego;
- b) grupa dręczy jednostkę
- c) nauczyciel dręczy ucznia
- d) uczniowie dręczą nauczyciela itp.

Procedury postępowania:

- a) prewencja, czyli działania przed...
- odniesienie do rodzajów sytuacji trudnych (np.: wagary, zabór mienia,

- niszczenie sprzętu, agresja, przemoc itp.),
- odniesienie do rodzajów sytuacji nieprzewidzianych (np.: podłożenie bomby, zachorowanie na sepsę, zniszczenie dziennika lekcyjnego itp.),
- statut – zapisy dotyczące bezpieczeństwa, opieki i wychowania – kto?, co?, w jaki sposób?, kiedy? (np. kto przyznaje karę, z kim konsultuje decyzję, kto jest powiadamiany poza zainteresowanym uczniem, w jakim terminie, do kogo się może odwołać) – procedury reagowania w różnych sytuacjach należałoby odczytać społeczności szkolnej (uczniom, nauczycielom, rodzicom, pracownikom administracji i obsługi), dobrze byłoby je wywiesić w widocznym miejscu w szkole.

Przykładowa procedura postępowania w przypadku stwierdzenia przemocy fizycznej – pobicia w szkole:

Nadrzędna zasada – chronić ofiarę!!!

KROK 1

Kto? Dyrektor szkoły, nauczyciel lub pedagog, tj. osoba, która stwierdza wystąpienie przemocy.

Co? Odizolowuje sprawcę od innych uczniów.

W jaki sposób? Umieszczając go w gabinecie dyrektora lub pedagoga lub w innym dostępnym pomieszczeniu. Sprawca nie powinien pozostać sam.

KROK 2

Kto? Nauczyciel.

Co? Ustala, kto i w jakim stopniu został poszkodowany na podstawie obserwacji lub informacji od świadków zajścia.

KROK 3

Kto? Nauczyciel.

Co? Powiadamia o zajściu dyrektora, wychowawcę klasy, pedagoga najszybciej, jak to jest możliwe.

KROK 4

Kto? Wychowawca, pedagog lub pielęgniarka szkolna.

Co? Udzielają ofierze pierwszej pomocy przedmedycznej.

Ważne!- najpierw należy się zająć ofiarą a potem sprawcą.

W jaki sposób? Np. opatrując zranienia.

KROK 5

Kto? Dyrektor, wychowawca lub pedagog.

Co? Wzywają wykwalifikowaną pomoc medyczną.

KROK 6

Kto? Wychowawca lub pedagog (psycholog szkolny).

Co? Udzielają wsparcia psychologicznego.

W jaki sposób? Poprzez rozmowę, stworzenie atmosfery bezpieczeństwa (np. umożliwienie kontaktu telefonicznego z rodzicami, zaproponowanie herbaty itp.).

KROK 7

Kto? Wychowawca.

Co? niezwłocznie powiadamia rodziców ucznia poszkodowanego/ofiary.

KROK 8

Kto? Dyrektor z wychowawcą lub pedagogiem.

Co? Ustala okoliczności czynu, świadków zdarzenia oraz zabezpiecza ewentualne dowody.

W jaki sposób? Miejsce zdarzenia oraz wszelkie przedmioty powinny zostać nieruszone do czasu przyjazdu policji. Świadkowie powinni złożyć ustne lub pisemne wyjaśnienia.

KROK 9

Kto? Dyrektor lub wychowawca.

Co? Wzywa telefonicznie w trybie pilnym do szkoły rodziców ucznia sprawcy i przekazuje im uzyskane informacje o zdarzeniu.

Ważne! Jeśli nie ma z rodzicami kontaktu telefonicznego można wezwać ich listownie za potwierdzeniem odbioru. Rodziców nie można zmusić do przyścia. Jeśli nie przyjdą – dalsze postępowanie odbywa się bez ich udziału.

KROK 10

Kto? Dyrektor w obecności wychowawcy, pedagoga i rodziców.

Co? Zobowiązuje ucznia – sprawcę przemocy do zaprzestania nagannego zachowania.

W jaki sposób? Poprzez spisanie kontraktu z nim i jego rodzicami.

KROK 11

Kto? Dyrektor.

Co? Stosuje właściwą karę regulaminową wobec ucznia – sprawcy.

W jaki sposób? Np. poprzez udzielenie nagany na apelu szkolnym.

KROK 12

Kto? Pedagog (psycholog szkolny), wychowawca, uczyący nauczyciel.

Co? Stosują oddziaływania wychowawcze (pomoc psychologiczna, udział w terapii itp.) wobec ofiary i sprawcy i monitorują przebieg zmian. Można skorzystać z metod zalecanych przez J. Kołodziejczyka – „wspólnej sprawy”, „bez obwiniania”.

KROK 13

Kto? Dyrektor.

Co? Zawiadamia policję i inne instytucje (organ prowadzący i organ nadzorujący).

Ważne! Gdy uczeń i jego rodzice odmawiają współpracy szkoła musi powiadomić również sąd rodzinny w przypadku ucznia nieletniego i prokuraturę, gdy uczeń jest pełnoletni. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji.

Bibliografia:

Poradnik „Bezpieczna szkoła”.

INTERWENCJA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH I PRZEMOCY (I):

- Ogólnoszkolna procedura reagowania w sytuacji przemocy (rozpoznanie, zbieranie informacji, konsultacje opracowanie planu działań profilaktycznych, ocena działań, modyfikacja);
- Interwencja w sytuacji „gorącej agresji”.
  - a) *wskazówki dla nauczyciela:*
    - wkrocz w sytuację, gdy uznasz, że zachowanie uczniów nie jest zabawą, lecz poważną sytuacją;
    - rozważ, czy samodzielnie poradzisz sobie z sytuacją, czy potrzebujesz pomocy z zewnątrz;
    - reaguj zdecydowanie i stanowczo;
    - rozdziel strony, nie dopuszczaj do jakichkolwiek przejawów agresji, gróźb wobec siebie;

- dokonaj osobistej oceny sytuacji bez moralizowania;
- nie pozwól na rozwiązanie sytuacji przez agresora;
- agresję traktuj poważnie i dosłownie, nie pozwalaj na upiększanie, bagatelizowanie sytuacji;
- jeśli o tym zdecydujesz, wyznacz konsekwencje, ale pamiętaj, że nie powinny być one pustą groźbą, należy je zrealizować;
- nie trać kontaktu z uczestnikami sytuacji dopóki nie masz pewności, że uczestnicy pojęli, co się stało;

b) rozmowa z ofiarą:

- pomoc w wyrażeniu, odreagowaniu i zrozumieniu uczuć ofiary;
- dokonanie oceny sytuacji przez dorosłego, danie wsparcia;
- uzgodnienie form pomocy na przyszłość;

c) rozmowa ze sprawcą agresji:

- rozpoczynając rozmowę przedstaw krótko jej temat;
- odnoś się do konkretnych zdarzeń – unikaj uogólnień;
- przedstaw sytuację tak jak ty ją spostrzegasz;
- pozwól uczniowi przedstawić jego wersję zdarzeń;
- bez względu na wyjaśnienia ucznia powiedz, jakie normy zostały naruszone jego agresywnym zachowaniem;
- podkreśl, że takie zachowania nie są przez ciebie akceptowane;
- poproś ucznia, aby znalazł sposoby rozwiązania tej sytuacji („co zrobi, aby więcej się nie powtarzało”);
- jeśli uczeń nie może znaleźć rozwiązania możesz zaproponować swoje;
- powiedz, jakie nastąpią konsekwencje, jeśli zachowanie się powtórzy;

- d) kontrakt (pisemny plan naprawy zachowania) - kontrakt ma dotyczyć konkretnej, stopniowej poprawy, w stopniowo wydłużonym czasie, z przechodzeniem od wzmocnień zewnętrznych do wewnętrznych.*

*Źródła: Kołodziejczyk J.; Agresja i przemoc w szkole. Sophia, Kraków 2003.
Elliot J.; Place M. Dzieci i młodzież w kłopotcie. WSiP, Warszawa 2000.*

METODY PRACY W SYTUACJI PRZEMOCY UŻYWANEJ PRZEZ GRUPĘ UCZNIÓW (II):

- **METODA WSPÓLNEJ SPRAWY:**

- **poziom I** – indywidualne rozmowy z każdym zaangażowanym w sytuację uczniem (7-10 minut), zaczynamy od osoby postrzeganej, jako agresor, kończymy na ofierze.

Wcześniej robimy rozeznanie także wśród pozostałego personelu szkoły; ważne, aby rozmowy były przeprowadzone w krótkim czasie (bez przerw), w odpowiednim miejscu, z wykorzystaniem technik konstruktywnego słuchania i autokontroli emocjonalnej.

Skrypt przydatny do rozmowy z agresorem, członkami grupy:

1. Słyszałem, że byłeś niemiły dla X. Opowiedz o tym.
2. Więc wygląda na to, że X-owi dzieje się źle w szkole?
3. Zastanawiam się, co mógłbyś zrobić, żeby pomóc X-owi w tej sytuacji.
4. Doskonale. Wypróbuj to przez tydzień, potem spotkamy się i zobaczymy, jak ci idzie.

Skrypt przydatny do rozmowy z ofiarą klasyczną:

1. Dzień dobry. Usiądź. Chcę z tobą porozmawiać, bo słyszałam, że przydarzyły ci się jakieś niemiłe rzeczy.
2. Wygląda na to, że masz już tego dość.
3. Czy uważasz, że jest coś, co mogłoby poprawić sytuację?
4. Dobrze. Spróbujesz tego przez tydzień, a potem pogadamy i zobaczymy, jak się sprawy mają.

Skrypt przydatny do rozmowy z ofiarą prowokującą:

1. Dzień dobry. Usiądź. Chcę z tobą porozmawiać, bo słyszałam, że przydarzyły ci się jakieś niemiłe rzeczy.
2. Wygląda na to, że masz już tego dość.
3. Opowiedz mi więcej o tym, co się dzieje. Jak to wszystko się zaczęło?
4. Czy możesz wymyślić coś, co poprawiłoby sytuację?
5. Dobrze. Spróbujesz tego przez tydzień, a potem pogadamy i zobaczymy jak się sprawy mają.

- **poziom II** - również ma formę rozmów indywidualnych po tygodniu, najpóźniej dwóch; jeżeli zachowania agresywne już się nie powtarzają – pogratuluj rozmówcy i poproś, aby działał tak jak dotychczas; jeżeli nie udało się wprowadzić działań naprawczych należy kontynuować rozmowę tak, jak na poziomie I. W przypadku, gdy zmiana pozytywna dotyczy całej grupy należy zaproponować spotkanie zbiorowe i wyznaczyć termin.

- **poziom III** - spotkanie całej grupy, zadbaj o to, aby ofiara miała miejsce obok ciebie i aby zastanowiła się nad jakimś pozytywnym stwierdzeniem odnośnie osoby agresora, przypomnij uczniom, jak dobrze radzili sobie nad polepszeniem sytuacji, zaproponuj, aby podali jakieś propozycje pozwalające utrzymać ten stan oraz propozycje dotyczące reagowania na sytuację agresji na przyszłość, można zapoznać także z ideą tolerancji.

Skontroluj sytuacje po kilku tygodniach.

- **METODA „BEZ OBWINIANIA”**

- na podstawie „dyskretnej” rozmowy z ofiarą tworzymy bez jej wiedzy grupę 6-8 uczniów wspierających (złożoną min. z agresora, świadków oraz przyjaciół rzeczywistych lub potencjalnych) ofiarę. Spotykamy się z nimi i informujemy, że X źle się czuje w tej szkole i prosimy ich o opracowanie wspólne formy pomocy dla X-a. Po tygodniu spotykamy się z grupą celem analizy sytuacji (spotkań powinno być najwyżej 3). Stosujemy wzmocnienia pozytywne wobec grupy i ofiary.

Źródła: Kołodziejczyk J.; Agresja i przemoc w szkole. Sophia, Kraków 2003.

Bibliografia:

1. J. Elliot, M. Place, Dzieci i młodzież w kłopotcie, WSiP, Warszawa 2000.
2. J. Kołodziejczyk; Agresja i przemoc w szkol. Sophia, Kraków 2003

JAK NAUCZYCIEL MOŻE POMÓC UCZNIOWI W SYTUACJI PRZEMOCY.

Joanna Kupczyńska – Juszcak – psycholog, socjoterapeuta, nauczyciel dyplomowany Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej Nr 1 w Zamościu.

Spotykając się z sytuacją przemocy, której doświadcza dziecko (uczeń), wychowawca często zastanawia się co zrobić aby mu pomóc; czy i jak rozmawiać z jego rodzicami, co im powiedzieć, jaką podjąć interwencję i czy zawiadamiać jakieś instytucje. Jak rozmawiać z samym uczniem? Co zrobić, żeby mu jeszcze bardziej nie zaszkodzić?

To, co w znacznym stopniu podtrzymuje przemoc jest milczenie i nie reagowanie świadków przemocy. Nie reagując dajemy swoje przyzwolenie na przemoc i jednocześnie dajemy informację ofierze przemocy: „ skoro nikt nic nie mówi i nie robi, to osoba (bijąca, krzycząca, wyzywająca, poniżająca..) ma prawo tak robić, pewnie na to zasługuje”. W ten sposób dowiadują się też, że silny ma zawsze rację. W przypadku przemocy rówieśniczej uczą się, że jeśli same nie są szkolnymi tyranami, to lepiej stanąć po ich stronie. Jeśli zaś i tego nie potrafią, to najlepiej, żeby trzymały buzię na kłódkę.

Osoby już dorosłe, które w dzieciństwie były krzywdzone twierdzą często, że to, co było dla nich wtedy najgorsze, to brak reakcji ze strony dorosłych. Badania psychologiczne potwierdzają, że wydarzenia nawet bardzo drastyczne pozostawiają mniejsze skutki długofalowe, gdy dorośli zareagują, udzielą wsparcia, pokierują do odpowiednich osób i instytucji.

Co prawda szkoła jest miejscem, którym głównym celem jest edukacja dzieci ale wszyscy zdajemy sobie sprawę z tego, że aby dzieci mogły się uczyć muszą zaistnieć odpowiednie warunki tj. wszystkie podstawowe potrzeby dziecka powinny być zaspokojone - tj. potrzeby fizjologiczne (głód, pragnienie, sen), w dalszej kolejności bezpieczeństwa (ochrona przed zagrożeniem), społeczne(przynależności, akceptacji, miłości), szacunku (osiągnięcia, status, uznanie) i samorealizacji (wzrost, spełnienie, rozwój osobisty).

Gdy nie są zaspokojone potrzeby z niższego poziomu, człowieka nie będą zajmować potrzeby z wyższego poziomu. Gdy dziecko będzie zaniedbane (np. głodne,

niewyspane), gdy nie będzie czuło się bezpieczne (bo w domu awantury), nie będą w stanie uczyć się, nawiązywać dobrych relacji z rówieśnikami ani cieszyć się życiem.

Szkoła jest miejscem, gdzie nauczyciel, widząc, co się dzieje z dzieckiem, może rozpoznać przemoc i zaniedbanie, przeprowadzić interwencję, monitorować sytuację, udzielić wsparcia. W szkole można też prowadzić działania profilaktyczne.

Mogą to zrobić wszyscy nauczyciele i wychowawcy, pedagog szkolny a także pielęgniarka.

Do skutecznego przeciwdziałania przemocy oraz udzielania pomocy osobom krzywdzonym, niezbędne jest poznanie jej specyfiki. Bardzo ważne jest poznanie definicji pojęcia „przemoc” czy „krzywdzenie dzieci”.

PRZEMOC – to zamierzone, wykorzystujące przewagę sił, działanie lub zaniechanie przeciw członkom rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienia i szkody.

CECHY PRZEMOCY:

1. Przemoc zawsze jest związana z intencjonalnym działaniem (sprawca chce osiągnąć jakiś ważny dla siebie cel, do którego niezbędne jest podporządkowanie i kontrolowanie ofiary. Paradoksalnie w jego mniemaniu intencja jest dobra i powszechnie uznawana za „zrozumiałą”, „uprawnioną” i „słuszną”).

2. Przemoc narusza prawa i dobra osobiste jednostki: psychiczne, fizyczne, społeczne, ekonomiczne, polityczne.

W zależności od tego, jakie prawa zostały naruszone, będziemy rozpoznawać określony rodzaj przemocy:

* **przemoc fizyczna** (naruszanie prawa do nietykalności fizycznej)

* **przemoc psychiczna** lub emocjonalna (naruszenie prawa do poszanowania godności – obrażanie, upokarzanie, wyzywanie)

* **przemoc ekonomiczna lub zaniedbanie** (gdy ktoś niszczy czyjąś własność lub zaniedbuje opiekę, do której jest zobowiązany)

* **przemoc seksualna** (gdy ktoś narusza prawo do stanowienia o dysponowaniu własnym ciałem w sytuacjach współżycia intymnego oraz nakłaniań do nieuprawnionych – wg prawa i woli – czynności seksualnych).

3. Przemoc osadza się na asymetrii sił pomiędzy sprawcą i ofiarą, gdzie jedna ze stron- sprawca, ma tak zdecydowaną przewagę nad drugą – ofiarą, że uniemożliwia to jej skuteczną samoobronę.

Dziecko jest „ idealnym, potencjalnym kandydatem na ofiarę „ – dorośli mają nad nim przewagę w każdym obszarze: fizycznym, psychicznym, społecznym, ekonomicznym i prawnym (władza rodzicielska).

4. Przemoc powoduje szkody fizyczne i psychiczne oraz ból i cierpienie.

Do rozpoznania przemocy, muszą być spełnione wszystkie cztery opisane wyżej warunki.

Jeśli chcemy trwale przeciwdziałać przemocy, musimy szukać sposobów „pozaprzemocowych”. Już Einstein mówił, że „nie można rozwiązać problemu, posługując się tym samym sposobem myślenia, który go stworzył”.

Jeśli na przemoc odpowiemy przemocą, liczymy się z tym, że przyczyniamy się prawdopodobnie do eskalacji tego zjawiska poprzez jego usankcjonowanie.

Najczęściej skutki takiej „pomocy” najdotkliwiej odczuje osoba doznająca przemocy, w obronie której działamy.

KRZYWDZENIE DZIECI – to każde działanie lub bezczynność jednostek, instytucji lub społeczeństwa jako całości i każdy rezultat takiego działania lub bezczynności, który deprywuje równe prawa i swobody dzieci i/lub zakłóca ich optymalny rozwój (czyli przemocą wobec dzieci jest nie tylko działanie, którego skutkiem jest cierpienie, ale również zaniechanie działań wpływających na zakłócenie prawidłowego rozwoju dziecka).

Powszechnie rozróżniamy następujące rodzaje przemocy wobec dzieci:

1. **Przemoc fizyczna** – to wszelkie celowe, intencjonalne działania wobec dziecka powodujące urazy na jego ciele (bicie, szarpanie, popychanie, rzucanie przedmiotami itp.). Jest to także bicie dziecka „dla jego dobra”.

2. **Wykorzystanie seksualne** – to każde zachowanie osoby starszej i silniejszej, które prowadzi do jej seksualnego podniecenia i zaspokojenia kosztem dziecka np.: ekshibicjonizm, uwodzenie, świadome czynienie dziecka świadkiem aktów płciowych, zachęcanie do rozbierania się i do oglądania pornografii, dotykanie miejsc intymnych lub zachęcanie do dotykania sprawcy, różne formy stosunku seksualnego itp.

3. **Przemoc emocjonalna** – to intencjonalne, nie zawierające aktów przemocy fizycznej zachowania dorosłych wobec dzieci, które powodują znaczące obniżenie możliwości prawidłowego rozwoju dziecka (utrudniają formowanie się prawidłowych relacji z innymi ludźmi, obrazu siebie i osobowości) np.: wyzwiska, groźby, szantaż, straszenie, emocjonalne odrzucenie, nadmierne wymagania nieadekwatne do wieku i możliwości dziecka, niszczenie ważnych dla niego rzeczy lub zwierząt, nieposzanowanie granic jego prywatności itp.

4. **Zaniedbywanie** – to niezaspokajanie podstawowych potrzeb dziecka zarówno fizycznych (odżywianie, ubieranie, ochrona zdrowia, edukacja) jak i psychicznych (poczucie bezpieczeństwa, doświadczanie miłości i troski).

Jeżeli ktokolwiek wie o krzywdzeniu dziecka ma społeczny obowiązek powiadomić odpowiednie instytucje. Mówią o tym:

- **Art.304 paragraf 1 Kodeksu Postępowania Karnego** : każdy, kto wie o przestępstwie ściganym z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub policję.

- **Art.572 paragraf 1 Kodeksu Postępowania Cywilnego**: każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, zobowiązany jest zawiadomić sąd opiekuńczy.

I tak, gdy nauczyciel obserwuje niepokojące sygnały u dziecka, które mogą świadczyć o tym, że jest ono krzywdzone, pierwszym krokiem powinna być rozmowa z dzieckiem. Rozmowę może przeprowadzić wychowawca lub nauczyciel, którego dziecko lubi. W takiej rozmowie warto zapytać o uczucia, obawy dziecka, prowadzić ją tak, aby dziecko spostrzegło w nauczycielu sojusznika. Dziecko powinno dowiedzieć się, że :

1. to, co się stało nie jest jego winą ,
2. takie zachowanie tej drugiej osoby nie jest w porządku,
3. nikt nie ma prawa go krzywdzić,
4. to, co się stało jest złem, ale można to naprawić,
5. wierzymy mu i potrafimy pomóc.

Kolejnym krokiem może być rozmowa z rodzicem, który nie krzywdzi dziecka, przeprowadzona w taki sposób, aby zjednać rodzica jako sojusznika w interesie ochrony dziecka. Tak długo, jak to możliwe, motywować rodzica do zmiany, wskazując miejsca, w których może uzyskać pomoc, informując o różnych możliwościach rozwiązań.

Jeżeli obserwujemy, że problemy pojawiają się nadal i żadna zmiana nie zachodzi, warto sprawdzić, czy rodzice podjęli jakiegokolwiek kroki w kierunku zmiany sytuacji. Jeżeli nie – to sprawdzić, dlaczego tak się stało. Jeżeli rodzice wykazują niechęć do podejmowania działań, powinno się poinformować o zamiarze wystąpienia do Sądu o wgląd w sytuację dziecka..

Rozwiązanie takie bierzemy pod uwagę gdy:

-pozostają bez rezultatu próby pokierowania rodziców do miejsc udzielających pomocy

- gdy sytuacja pogarsza się.

Istotna tu jest konsekwencja w działaniu. Rozwiązanie może wydawać się drastyczne, ale warto szczególnie rodzicom zaniedbującym dzieci stawiać takie warunki. Nie zawsze musi dochodzić do złożenia wniosku w sądzie. Część rodziców, pod taką presją, zaczyna dojrzywać do zmiany.

W postępowaniu z rodzicami proponowany jest następujący schemat działania:

KROK 1 - Rozmowa z dzieckiem: pytać o uczucia, obawy, poznać punkt widzenia, wydobywać zasoby (mocne strony), wyjaśnić sytuację, powiedzieć, że to nie jego wina, ustalić reguły współdziałania (np., że dziecko będzie informowane o kolejnych krokach), itp.

KROK 2 - Rozmowa z rodzicem (opiekunem) lub rodzicami

- powiedzieć, co to jest przemoc

- powiedzieć, jakie prawa dziecka są zagrożone

- poznać punkt widzenia rodzica

- wskazać miejsca, gdzie rodzina może otrzymać pomoc (też pedagog szkolny) i ewentualnie pośredniczyć w nawiązaniu kontaktu ze specjalistami.

Konieczne odnosić się do zasobów rodziny. Dalsze postępowanie zależy od rozwoju wypadków:

- gdy sytuacja ulega poprawie wspierać rodzica i dziecko

- gdy sytuacja nie ulega poprawie (pogarsza się) potrzebny jest

KROK 3 - rozmowa rodzica (opiekuna) z przedstawicielem szkoły. Sprawdzić powody, dla których sytuacja niekorzystna dla dziecka nadal się utrzymuje lub pogarsza. Czy rodzic zastosował nowe pomysły, o których rozmawialiśmy, czy były inne przeszkody. Jeżeli zaistniały zewnętrzne okoliczności uniemożliwiające zmiany, umówić się na kolejną rozmowę i monitorować sytuację dalej.

Jeżeli te okoliczności nie występują:

- wyznaczyć termin podjęcia przez rodziców kroków w kierunku zmiany (umówić się, co rodzic ma zrobić, gdzie pójdzie, poprosić o przyniesienie zaświadczenia);

-ustalić, jakiej zmiany oczekujemy i co będzie sygnałem, że ta zmiana następuje;

- powiedzieć, że jeżeli rodzice nie podejmą określonych kroków w kierunku zmiany sytuacji, szkoła napisze pismo do sądu o wgląd w sytuację wychowawczą dziecka;

- poinformować, że takie działanie jest zgodne z literą prawa: jako pracownicy szkoły mamy obowiązek chronić dziecko przed przemocą i że działamy w jego interesie.

Gdy sytuacja nie zmienia się podejmujemy

KROK 4 - przedstawiciel szkoły pisze pismo do sądu. Ponieważ był interwentem i występuje w interesie dziecka prawdopodobnie nie będzie mógł dalej wspierać rodzica.

Jeżeli rodzic zdecyduje się poszukać pomocy dla siebie, inna osoba powinna mu jej udzielić (np. psycholog w innym miejscu). Przedstawiciel szkoły powinien jednak nadal pełnić rolę osoby monitorującej rozwój sytuacji, współpracować z kuratorem, naradzać się w sprawie dalszych strategii zatrzymania przemocy i zwiększenia bezpieczeństwa dzieci.

- // -

Dawna złota zasada niewtrącania się w dziecięce sprzeczki zupełnie się nie sprawdza - w szkole nauka pisania i arytmetyka coraz częściej są spychane na drugi plan przez bójkę, kłótnie i załamania nerwowe.

U dzisiejszych uczniów można zaobserwować rekordowy poziom agresji, skłonności do kłótni, trudnego zachowania i problemów w kontaktach z innymi ludźmi.

Wiele szkół próbuje zdezonizować tzw. „gnębiciela” w ten sposób, że zwiększa nadzór i dyscyplinę, stosując zarazem zastrzone środki ochrony, monitoring i użycie kamer, wykrywacze metalu, krótkofalówki i surowe kary wobec uczniów, którzy dopuścili się przemocy.

Specjaliści zgadzają się co do tego, że nie istnieje sposób na szybkie ukrócenie przemocy. Ostrzegają, że jeśli zwalczanie gnębienia nie stanie się priorytetem wychowawczym w młodszych klasach, następne pokolenie będzie miało do czynienia z jeszcze większymi problemami.

Nie ulega wątpliwości, że niektóre osiągnięcia technologiczne mogą być przydatne. Jednak kamery, wykrywacze, kraty w drzwiach i oknach niosą przesłanie, że w szkole nie jest bezpiecznie, a nauczyciele nie ufają młodym ludziom – to znaczy, że dorośli mają problemy z utrzymaniem porządku. Tworząc atmosferę pełną podejrzeń możemy doprowadzić do zaognienia problemu, zamiast go umniejszyć.

Podejście, którego skuteczność została udowodniona, polega na zaangażowaniu w powstrzymanie gnębiciela całej szkoły oraz na skoordynowanych działaniach, mających na celu przeistoczenie nie tyle budynku, co środowiska. Jedynie wspólny wysiłek dyrekcji, nauczycieli i pozostałego personelu szkoły a także instytucji i służb, do których szkoła może zwrócić się po pomoc może zapewnić realną szansę na sukces. Do tych instytucji należą: Policja, Ośrodki Pomocy Społecznej, Sądy Rodzinne z Zespołami Kuratorów ds. Rodzinnych, Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Prokuratura, Służba Zdrowia i organizacje pozarządowe (w tym Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie *NIEBIESKA LINIA*).

Kampania angażująca wszystkie osoby związane ze szkołą jest skuteczna, gdy wszyscy – uczniowie, personel szkoły i lokalna społeczność – zgadzają się co do tego, że przemoc musi się skończyć. Pracownicy szkoły, uczniowie i rodzice powinni przejść szkolenia i trening w zakresie panowania nad gniewem i konfliktami, wykrywania przemocy i udzielania pomocy ofiarom. Uczniowie powinni pozostawać pod ścisłym nadzorem, a ci, którzy nie gnębią innych są nagradzani (wzmocniani), zaś zasady dotyczące gnębienia i jego konsekwencje powinny być jasno określone i podane do wiadomości.

Specjaliści zachęcają do ustalenia ścisłych zasad postępowania dla wszystkich osób, które zajmują się dziećmi- aby, kiedy dojdzie do przemocy, istniały określone kroki, które obowiązkowo należy podjąć.

Oto kilka propozycji środków zaradczych mających na celu przeciwdziałanie przemocy, jakie mogą być zastosowane w szkole:

Środki zaradcze na poziomie szkoły:

- ankieta wśród uczniów,
- dzień poświęcony problemowi lobbingu (i agresji) w szkole,
- większa kontrola podczas przerw (dyżury- więcej dyżurujących nauczycieli, ewentualnie można dołączyć rodziców, częstsze interwencje,
- więcej zajęć pozalekcyjnych – jeżeli szkoła nie ma funduszy można zwrócić się do wolontariuszy, wielu z nich ma przygotowanie pedagogiczne,
- uruchomienie telefonu kontaktowego,
- doskonalenie i samodoskonalenie nauczycieli,
- współpraca dom – szkoła sali do zajęć.

Środki zaradcze na poziomie klasy:

- regulamin klasowy, zawierający normy postępowania zapobiegające lobbingu (i agresji) – wyjaśnienie problemu, nagradzanie, sankcje,
- godzina wychowawcza – zajęcia uczące zastępowanie agresji, opanowywania własnej złości,
- gry i zabawy, literatura,
- nauka przez współpracę,
- wspólne zajęcia wzmacniające więzi między uczniami,
- zebranie rodziców, indywidualne rozmowy.

Środki zaradcze na poziomie jednostki:

- poważne rozmowy ze sprawcami i ofiarami przemocy,
- rozmowy z rodzicami uczniów, których problem dotyczy, ewentualnie także w obecności dziecka,
- wykorzystanie pomysłowości (nauczyciela i rodziców) w pomaganiu ofiarom, względnie ich prześladowcom,
- pomoc ze strony „neutralnych uczniów”,
- pomoc i wsparcie dla rodziców ze strony szkoły,
- fachowa pomoc psychologa dla rodziców i uczniów szykanowanych (także szykanujących),
- zmiana szkoły lub klasy.

Bibliografia:

1. H. D. Sasal, Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie, PARPA, Warszawa 2006r.
2. K. Zarzour, Gnębiciel ze szkolnego boiska, Rebis, Poznań 2006r.

Program przeciwdziałania agresji u dzieci i młodzieży realizowany przez Poradnię Psychologiczno- Pedagogiczną Nr 1 w Zamościu.

Małgorzata Szwarc - Niderla – psycholog, socjoterapeuta, nauczyciel dyplomowany
Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej Nr 1 w Zamościu.

Pojawianie się problemu agresji, a wręcz obserwowalne jego nasilenie stanowi wyzwanie dla wszystkich, którzy zajmują się wychowaniem dzieci i młodzieży, wspieraniem ich rozwoju. To wezwanie podjęła również nasza poradnia, opracowując i realizując program przeciwdziałania (a więc profilaktyki) agresji i przemocy.

Korzystając z możliwości spotkania w gronie osób, którym ten problem jest na co dzień bliski i ważny, pozwolę sobie w imieniu autorów i realizatorów programu krótko go zaprezentować.

Wydaje się, że problem agresji i przemocy w szkołach to jeden z ważniejszych aspektów zachowań dysfunkcyjnych dzieci i młodzieży dotyczący szerokich kręgów społecznych – uczniów (sprawcy, ofiary, świadkowie), nauczycieli, rodziców. Dlatego istotna jest tu profilaktyka uniwersalna. Jest to stosunkowo najtańsza i najbardziej skuteczna forma profilaktyki.

Zachowanie młodego człowieka zależy od jego indywidualnych cech oraz od czynników występujących w środowisku. Mogą one mieć charakter chroniący (czynniki chroniące) lub zwiększający możliwość podjęcia określonego zachowania (czynniki ryzyka).

Do czynników chroniących należą:

- silna więź emocjonalna z rodzicami,
- zainteresowanie nauką szkolną,
- regularne praktyki religijne,
- poszanowanie prawa, norm, wartości i autorytetów społecznych,
- przynależność do pozytywnej grupy. (Szymańska J. „Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki”, CMPPP, Warszawa 2002., str.17).

Prawdopodobieństwo podjęcia zachowania ryzykownego jest tym większe, im więcej czynników ryzyka, im bardziej są one szkodliwe, im dłużej trwa ich działanie.

Czynniki ryzyka to cechy, sytuacje, warunki sprzyjające powstawaniu zachowań ryzykownych, np.:

- wysoki poziom lęku i niepokoju,
- niska samoocena,
- niedojrzałość, emocjonalna i społeczna,
- słaba kontrola wewnętrzna,
- nierealistyczne oczekiwania wobec siebie i otoczenia,
- brak zainteresowania nauką szkolną,
- zaburzenia więzi z rodzicami,
- nieprawidłowa struktura rodziny, itd.

Ponadto czynniki ryzyka tkwiące w szkole np. współzawodnictwo, etykietowanie, niesprawiedliwe ocenianie, presja czasu, nadmierne zagęszczenie i wiele innych.

Skuteczne działania profilaktyczne powinny koncentrować się na wzmacnianiu czynników chroniących i eliminowaniu lub osłabianiu czynników ryzyka. Działania te powinny być adresowane do całego środowiska szkolnego, tj. uczniów, rodziców i nauczycieli. (MENiS, „Agresja i przemoc w szkolnych działaniach profilaktycznych”, Warszawa 2004).

Zdecydowałyśmy się na realizację naszego programu w szkołach z dwóch powodów.

1. Po pierwsze szkoła jest dobrym terenem oddziaływań profilaktycznych, ponieważ jest miejscem:

- spotkania dzieci, młodzieży oraz najważniejszych osób dorosłych odpowiedzialnych za opiekę i wychowanie (rodzice i nauczyciele);
  - intensywnego rozwoju interpersonalnego i społecznego;
  - zadaniowej działalności uczniów;
  - konfrontacji autorytetu i kształtowania się poczucia własnej tożsamości ucznia;
  - wypełniania znacznej części aktywnego życia dzieci i młodzieży;
  - weryfikacji oczekiwań rodziców związanych z własnym dzieckiem
- pozwalającym na łatwy dostęp do środowiska dzieci i młodzieży i sprawną organizację prowadzonych oddziaływań. (Gaś Z. B. „Profilaktyka w szkole. Zapobieganie uzależnieniom uczniów”, CMPPP Warszawa 1997 str.54, Szymańska J. „Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki” CMPPP, Warszawa 2002 str. 50).

2. Po drugie dzieci i młodzież to grupa charakteryzująca się wysokim poziomem aktywności, chłonności i ciekawości poznawczej. Wymagająca ale dająca też nadzieję, że jeszcze nie jest za późno na zmianę zachowań.

CELE PROGRAMU SĄ NASTĘPUJĄCE.:

1. CEL OGÓLNY PROGRAMU TO:

Pomoc rodzicom, nauczycielom i uczniom w radzeniu sobie z nadmiernym napięciem emocjonalnym, także w kontaktach interpersonalnych.

2. CELE SZCZEGÓŁOWE to:

- Dostarczenie uczestnikom wiedzy o zachowaniach dysfunkcyjnych, w tym agresji oraz sposobach radzenia sobie z nią;
- Nabywanie umiejętności społecznych potrzebnych do prawidłowego funkcjonowania, rozwiązywania konfliktów, radzenia sobie ze stresem, trudnymi emocjami;
- Poznanie metod pracy z dziećmi prezentującymi zachowania dysfunkcyjne;
- Nabycie umiejętności konstruktywnego radzenia sobie z własną i cudzą agresją;
- Wzbudzenie motywacji do samorozwoju.

Cele te zostaną osiągnięte poprzez zrealizowanie następujących zadań:

- Dostarczenie uczestnikom informacji na temat funkcjonowania rodziny dysfunkcyjnej i możliwości udzielania pomocy dzieciom z takich rodzin;
  - Zapoznanie z podstawowymi informacjami na temat rozpoznawania przemocy, jej objawów i konsekwencji oraz możliwościami radzenia sobie w sytuacjach przemocy wobec dziecka;
  - Umożliwienie uczestnikom poznania specyfiki własnego funkcjonowania i zidentyfikowania obszar wymagających usprawniania;
  - Stworzenie warunków do nabycia umiejętności niezbędnych do konstruktywnego radzenia sobie z własną i cudzą agresją (treningi umiejętności);
- Stworzeniu możliwości do odreagowania napięć i uzyskania pozytywnych doświadczeń społecznych.

SPOSÓB REALIZACJI PROGRAMU PRZEDSTAWIA SIĘ NASTĘPUJĄCO :

Program dla szkół podstawowych obejmuje:

- 4 zajęcia dla uczniów z każdej klasy, każde trwające 2 godziny lekcyjne,
- 1 szkolenie 2 godzinne spotkanie dla rodziców dzieci objętych programem;

- 2 godzinny dyżur konsultacyjny po każdym spotkaniu dla rodziców;
- 6 godzinny warsztat dla wszystkich nauczycieli danej szkoły.

Program dla gimnazjum obejmuje:

- 1 zajęcia dla uczniów danej klasy trwające 3 godziny lekcyjne;
- 1 szkolenie 2 godzinne spotkanie dla rodziców dzieci objętych programem;
- 2 godzinny dyżur konsultacyjny po każdym spotkaniu dla rodziców;
- 6 godzinny warsztat dla wszystkich nauczycieli danej szkoły.

Realizatorami programu są pracownicy Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej Nr 1 w Zamościu .

Miejscem prowadzenia zajęć są szkoły.

Zaprezentowany program nie stanowi nowości, eksperymentu, do efektów którego można mieć wątpliwości.

Jest on bowiem modyfikacją, uaktualnieniem sprawdzonego, zweryfikowanego programu istniejącego i realizowanego od 7 lat.

Realizują go pracownicy poradni we współpracy ze niektórymi szkołami.

Od 2002 roku działaniami w ramach tegoż przedsięwzięcia objęte są każdego roku dzieci wszystkich klas czwartych w Sp Nr 9 a także ich nauczyciele i rodzice. Z programu korzystała również Szkoła Podstawowa Nr 8, zaś z jego elementów-Gimnazjum Nr4. Program objął więc swoim oddziaływaniem więc liczna, kilkusetosobową grupę uczestników. Formy i metody pracy są dostosowane do potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci, stąd też biorą one w zajęciach udział chętnie, z zaciekawieniem i dużym zaangażowaniem. Wyniki przeprowadzanej wśród uczestników spotkań ewaluacji są pozytywne i wskazują na dobry odbiór

Bibliografia:

1. Z.B. Gaś, „Profilaktyka w szkole. Zapobieganie uzależnieniom uczniów, CMPPP, Warszawa 1997
2. J. Szymańska, Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki, CMPPP, Warszawa 2002

